

REVIZE NAŘÍZENÍ BRUSEL I - OTÁZKY NAD ÚPRAVOU PROROGACE A LITISPENDENCE

SIMONA TRÁVNÍČKOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Připravovaná revize nařízení Brusel I se mimo jiné týká i možnosti volby soudu, který bude spor rozhodovat, a úpravy litispence v případech, kdy byl zvolen soud. Navrhované změny se týkají především tří okruhů: zaprvé se jedná o reakci na tzv. italské torpédo (rozhodování soudů o své pravomoci v případě zahájení řízení jak u soudu prorogovaného, tak u soudu jinak místně příslušného), zadruhé se týká otázky prorogace soudů v případě, kdy ani jeden ze subjektů není domicilován na území členského státu Evropské unie a zatřetí jde o úpravu kolizního režimu prorogační dohody. Předkládaný článek komentuje zamýšlené změny v této oblasti.

Key words in original language

Revize nařízení Brusel I; prorogace; litispence.

Abstract

Brussels I Review deals with possibility to choose a court that will decide disputes and lis pendens in case of choice of existing court agreement. The proposed changes concern three areas: reaction on “torpedo actions” (decision about the court jurisdiction in case of starting the case in front of a Court different from the one agreed upon by the parties, apparently without jurisdiction) prorogation of some of EU courts by parties not domiciled in some Member State, and conflict rule for choice of court agreement. The paper comments proposed changes in these areas.

Key words

Brussels I Review; prorogation, lis pendens.

1. ÚVOD

Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (známé jako nařízení Brusel I) v současné době prochází revizí, která má za cíl reagovat na zkušenosti, které vzešly z osmi let jeho používání¹. Revize

¹ Souhrnně byly tyto zkušenosti sepsány ve zprávě Komise podle čl. 28 preambule nařízení Brusel I. Více viz Zpráva Komise Evropskému parlamentu, Radě a Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru o uplatňování nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, KOM(2009) 174, ze dne 21. 4. 2009.

nařízení Brusel I se mimo jiné týká i volby soudu, který bude spor rozhodovat, a úpravy litispence v případech, kdy byl zvolen soud. V této oblasti se navrhované změny týkají především tří okruhů: zaprvé se jedná o reakci na tzv. italské torpédo (rozhodování soudů o své pravomoci v případě zahájení řízení jak u soudu prorogovaného, tak u soudu jinak místně příslušného), zadruhé se týká otázky prorogace soudů v případě, kdy ani jeden ze subjektů není domicilován na území členského státu Evropské unie a zatřetí jde o úpravu kolizního režimu prorogační dohody. Předkládaný článek stručně představuje tyto tři navrhované změny, které revize nařízení Brusel I přináší, a vyjadřuje se k jejich možným dopadům.

2. REAKCE NA TZV. „ITALSKÉ TORPÉDO“

Italské torpédo je pojem vzniklý v souvislosti s případem Gasser, který rozhodoval Evropský soudní dvůr² (dnes již Soudní dvůr Evropské unie). Jde o označení pro situaci, kdy je řízení v jednom sporu zahájeno nejprve u jednoho soudu a poté u prorogovaného soudu. ESD v této věci judikoval, že v takovém případě musí zvolený soud řízení přerušit do doby, než o své pravomoci rozhodne soud, u něhož byla žaloba podána jako první. To platí i v situaci, kdy je žaloba záměrně podána u soudu jiného než prorogovaného státu za tím účelem, aby se řízení kvůli dlouhým lhůtám na rozhodnutí ve věci v daném státě nepřiměřeně protahovalo. Tento závěr byl podroben značné kritice ze strany odborné veřejnosti, jelikož zbytečně prodlužuje soudní řízení.³

V dopadové studii k návrhu revize nařízení⁴ jsou analyzovány problémy, které současné znění přináší. Jedním z nich je právě fakt, že efektivita prorogačních dohod je ohrožována podáváním zdržovacích žalob. Prorogační dohoda je v současně době hojně využívaným instrumentem. Dopadová studie mimo jiné uvádí, že prorogační doložku používá kolem 70 % evropských společností v jejich smlouvách.⁵ Podle studie je velmi obtížné určit reálné riziko zneužívání stávajícího stavu. Podle v ní uvedeného průzkumu 7,7 % dotázaných evropských společností odpovědělo, že v minulých pěti letech se jejich smluvní partner nepodrobil prorogační doložce a zažaloval u jiného soudu.⁶ Skoro polovina z nich čelila tomuto problému více než dvakrát. V 5,7 % případů byla prorogační doložka

² Rozsudek ESD ve věci Gasser, C-116/2002.

³ Srov. MAGNUS, U., MANKOWSKI, P., CARAVACA, A. L. C. Brussels I Regulation. 2007, Sellier. European law publisher. S. 495.

⁴ Commission staff working paper. Impact assessment, accompanying dokument to the Proposal for Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast). COM(2010) 748 final; SEC(2010) 1548 final; 14.12.2010. Dále jako „dopadová studie“.

⁵ Dopadová studie, s. 32.

⁶ Dopadová studie, s. 30.

shledána neplatnou. Dopadová studie shrnuje, že se zneužívajícími taktikami se setkalo něco mezi 2 a 7,7 % společností. Návrh revize nařízení chce proto zabránit podávání taktických preventivních žalob ve státě, který není příslušný.

Litispenci v současné době upravuje čl. 27 odst. 1 nařízení Brusel I následovně: „Je-li u soudů různých členských států zahájeno řízení v téže věci mezi týmiž stranami, přeruší soud, u něhož bylo řízení zahájeno později, bez návrhu řízení až do doby, než se určí příslušnost soudu, který řízení zahájil jako první.“

V Zelené knize⁷ o posouzení nařízení Brusel I byla vznesena otázka, jakým způsobem zvýšit dohodu o efektivnosti dohod o volbě soudu na území Společenství, a to právě s ohledem na judikát ESD ve věci Gasser. V Zelené knize bylo navrženo několik řešení, která na italské torpédo reagují [prorogovaný soud nemusí pozastavit řízení na základě pravidla litispence; zvrácení pravidla určující přednost v případech, kdy existuje dohoda o výlučné soudní příslušnosti; zachovat stávající pravidlo litispence, lze si však zároveň představit přímou komunikaci a spolupráci mezi soudy, v kombinaci například s časovou lhůtou, v níž by první ze soudů musel rozhodnout o příslušnosti, a s povinností pravidelně podávat zprávy o postupu řízení druhému soudu; budou přiznávány náhrady škody za porušení takovýchto dohod, které vzniknou například ze zpoždění nebo uplatnění ustanovení o neplacení ve smlouvách o nájmu; zrušit uplatňování pravidla litispence v situacích, kdy souběžná soudní řízení jsou řízeními ve věci samé v jednom případě a o (záporné) určovací žalobě v případě druhém či předepsáním standardního ustanovení o volbě soudu, které by zároveň urychlilo rozhodnutí soudu o otázce příslušnosti].

Ze všech navrhovaných možností byla dána přednost řešení, v němž zvolený soud jako první rozhoduje o své příslušnosti, bez ohledu na to, zda zahájil řízení jako první či nikoli. Jakýkoli další soud musí přerušit své řízení do doby, než zvolený soud založí svou příslušnost. Podle důvodové zprávy k návrhu „tato změna zvýší účinnost dohod o volbě soudu a nebude vyzývat k zneužívání možnosti zahajovat řízení i u nepřislušných soudů.“

V článku 29 návrhu revize nařízení Brusel I je obdobně jako v současné úpravě litispence uvedeno: „Aniž je dotčeno ustanovení čl. 32 odst. 2, je-li u soudů různých členských států zahájeno řízení v téže věci mezi týmiž stranami, přeruší soud, u něhož bylo řízení zahájeno později, bez návrhu řízení až do doby, než se určí příslušnost soudu, který řízení zahájil jako první.“ Úprava litispence v případech, kdy není zvolen soud, se tedy nemění. Litispenci ve vztahu k prorogační doložce upravuje speciálně čl.

⁷ Zelená kniha o posouzení nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. KOM(2009) 175, s. 4-5.

32 odst. 2 návrhu revize nařízení Brusel I: „Svěřuje-li dohoda uvedená v článku 23, s výjimkou smluv, na něž se uplatní oddíly 3, 4 a 5 této kapitoly, výlučnou příslušnost soudu nebo soudům jednoho členského státu, soudy jiného členského státu nejsou příslušné k řízení, dokud soud nebo soudy uvedené v této smlouvě rozhodnou o své nepříslušnosti.“⁸

Z textu revize přímo nevyplývá, že by ostatní soudy, u nichž bylo řízení zahájeno, byly povinny řízení přerušit do doby rozhodnutí prorogovaného soudu. Ale vzhledem k tomu, že jiný než prorogovaný soud není příslušný k řízení do doby, než prorogovaný soud rozhodne, k přerušení řízení u ostatních soudů, pokud bylo řízení u jiných soudů zahájeno, bude muset fakticky dojít.

Otázkou, která zůstává, ovšem je, zda zvolené řešení pouze nepovede ke zneužívání pravidel o příslušnosti soudů jiným způsobem, než je tomu v současné době. V případě dosavadní praxe bylo zneužívání postaveno na tom, že strany žalovaly jako první u soudu, který nebyl zvolen. Zvolený soud, u něhož bylo zahájeno řízení později, musel vyčkat do rozhodnutí o příslušnosti soudu, u něhož bylo řízení zahájeno jako první. V případě snahy o obejití nově navrženého řešení mohou strany zažalovat u soudu státu, o němž budou tvrdit, že jeho příslušnost byla založena prorogací (bez ohledu na to, zda ve skutečnosti prorogační dohoda existovala či nikoli). V takovém případě dojde k přerušení řízení u soudu jinak příslušného, jelikož byl podán návrh u soudu tvrzeně prorogovaného.

Pro omezení této opačné zneužívací taktiky je v návrhu nařízení Brusel I zavedena lhůta 6 měsíců pro rozhodnutí soudu, u něhož bylo řízení zahájeno jako první, o své příslušnosti (pokud toto rozhodnutí neznemožňují výjimečné okolnosti). Současně je zde stanovena povinnost soudu, u něhož bylo řízení zahájeno jako první, aby poskytl na žádost jakéhokoli jiného soudu, u něhož bylo zahájeno řízení v téže věci, informace o tom, kdy bylo řízení zahájeno, zda již rozhodl o své příslušnosti, a pokud tomu tak není, kdy lze předpokládat, že o ní rozhodne (článek 29 odst. 2 návrhu revize nařízení Brusel I). Podstatnou změnou tedy je právě zavedení lhůty, v níž mají soudy o své příslušnosti rozhodnout, což může do značné míry může eliminovat průtahy v řízení.⁹

Až praxe ukáže, zda se shora uvedený odhadovaný počet případů, v nichž došlo ke zdržovacím taktikám v souvislosti s určováním pravomoci a příslušnosti soudů podle stávajícího znění nařízení Brusel I, díky revidovanému znění nařízení Brusel I sníží.

⁸ Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepracované znění). SEK(2010) 1547; SEK(2010) 1548.

⁹ Předpokladem ovšem je, že soudy členských států budou tuto lhůtu dodržovat.

3. PLATNOST DOHODY O VOLBĚ SOUDU

Současné znění nařízení Brusel I neobsahuje pravidlo pro určení obsahové platnosti prorogační doložky. Upravuje pouze formu, v níž může být prorogační doložka uzavřena. V návrhu revize nařízení Brusel I je nově obsažena kolizní norma pro určení práva rozhodného pro prorogační dohodu: „Dohodnou-li se strany, že v již vzniklém nebo budoucím sporu z určitého právního vztahu má příslušnost soud nebo soudy tohoto členského státu, je příslušný soud nebo soudy tohoto státu, pokud tato dohoda není z hlediska svého obsahu podle práva tohoto členského státu neplatná.“ Toto řešení (kolizní norma v jinak čistě procesním předpise) je poněkud překvapivé. Faktem ovšem je, že absence unifikované úpravy platnosti prorogační dohody z hlediska jejího obsahu mohla vést k problémům. Kolizní režim prorogační doložky byl doposud posuzován podle národního práva, jelikož z unifikované kolizní úpravy smluvních závazkových vztahů byl vyloučen (jak Římská úmluva, tak nařízení Řím I jej výslovně vylučují). Jak uvádí zpráva o uplatňování nařízení Brusel I¹⁰: „V některých případech je dohoda stran kromě jednotných podmínek stanovených v nařízení podmíněna na zbytkovém základě vnitrostátními právními předpisy, a to buď za použití *lex fori* nebo *lex causae*. To má nežádoucí následky, protože dohoda o soudní příslušnosti tak může být v jednom členském státě považována za platnou a v jiném za neplatnou.“

Problémy, které stávající znění mohlo vyvolávat, se týkaly posuzování prorogační dohody jako samostatné smlouvy či jako součásti smlouvy hlavní a hledání jejího vlastního kolizního režimu pro posouzení platnosti dohody. Praktický dopad navrhované změny spočívá v tom, že prorogovaný soud při posuzování platnosti prorogační dohody bude vždy posuzovat platnost z hlediska obsahu podle svého vnitrostátního práva (*lex fori*). Nehledá ve svém vnitrostátním právu kolizní normu pro platnost prorogační doložky z hlediska obsahu (jak již bylo řečeno, z unifikovaných kolizních pravidel pro smluvní závazkové vztahy je prorogační doložka výslovně vyloučena), ale posuzuje platnost prorogační doložky podle svého hmotného práva. Možnou otázkou, která se může objevit, je, co konkrétně znamená ona platnost či neplatnost z hlediska obsahu prorogační doložky. Zda se tedy jedná o obecnou materiální platnost právního úkonu, jak ji pro občanské a obchodní smlouvy upravuje např. nařízení Řím I, či zda se jedná i o jiné případy (např. požadavky na specifický obsah prorogační doložky obsažený ve vnitrostátních předpisech ohledně subjektů, formulace prorogační dohody apod.). S ohledem na jiná jazyková znění revize nařízení

¹⁰ Zpráva Komise Evropskému parlamentu, Radě a Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru o uplatňování nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, KOM(2009) 174, ze dne V Bruselu dne 21.4.2009, s. 5.

Brusel I¹¹ lze dovodit, že platností z hlediska obsahu se rozumí skutečně materiální platnost, tedy vyjádření souhlasu s uzavřením takového právního úkonu.

4. PROROGACE SOUDŮ ČLENSKÝCH STÁTŮ SUBJEKTY Z NEČLENSKÝCH STÁTŮ

Další změnou, která se v oblasti prorogační dohody v návrhu revize nařízení Brusel I objevila, je, rozšíření pravidel soudní příslušnosti na žalované s bydlištěm ve třetích státech.

V dosavadním znění nařízení Brusel I bylo stanoveno, že prorogační dohodu mohou uzavřít pouze strany, z nichž má alespoň jedna bydliště na území členského státu. Pokud by takovou dohodu uzavřely strany, z nichž žádná nemá bydliště na území členského státu, nemohou soudy ostatních členských států rozhodovat, ledaže by zvolený soud nebo soudy svou příslušnost odmítly (čl. 23 nařízení Brusel I).

Revize nařízení Brusel I zcela vynechává zmínku o uzavírání prorogačních dohod subjekty ze třetích států. Nový článek 4 odst. 2 nařízení Brusel I totiž stanovuje, že osoby, které nemají bydliště na území žádného z členských států, mohou být u soudů některého členského státu žalovány pouze na základě pravidel stanovených v oddílech 2 až 8 této kapitoly. Možnost uzavření prorogační doložky bez ohledu na domicil jejích subjektů tedy přirozeně vyplývá z rozšíření použití nařízení Brusel I na subjekty ze třetích států. Na první pohled by se mohlo zdát, že k žádné změně nedošlo. Doposud bylo ale uzavření prorogační doložky o pravomoci soudu členského státu mezi subjekty z nečlenských států možné na základě vnitrostátních předpisů prorogovaného soudu. Nařízení Brusel I stanovovalo pouze podmínky, za nichž může rozhodovat jiný než zvolený členský stát.

Revidované znění nařízení Brusel I by mělo zajistit soudržnost mezi přístupem k dohodám o volbě soudu, pokud jde o situaci v rámci členských států Evropské unie, a přístupem, který bude přijat pro situace mimo Evropskou unii. Důležitá změna nastane v případě, že vstoupí v účinnost Haagská úmluva o dohodách o soudní příslušnosti, jež byla uzavřena dne 30. června 2005 v rámci Haagské konference o mezinárodním právu soukromém. Tato úmluva se použije ve všech případech, kdy alespoň jedna strana má sídlo ve smluvním státě, který není členským státem Evropské unie. Ratifikace Haagské úmluvy by tak měla zásadní vliv na použití nařízení Brusel I pro vztahy ze smluvních států Haagské úmluvy, jelikož vztahy mezi subjektem ze členského státu Evropské unie a subjektem z třetí země by byly nadále regulovány Haagskou úmluvou a

¹¹ V anglickém znění „unless the agreement is null and void as to its substance under the law of that Member State“, ve francouzském znění „sauf si la convention attributive de juridiction est entachée de nullité sur le fond selon le droit de cet État membre“.

nikoli nařízením Brusel I.¹² V tomto ohledu je vhodné připomenout, že i v Haagské úmluvě jsou stanoveny v základu podobně podmínky pro přerušení ostatních řízení v případě podání žaloby u prorogovaného soudu, a to tak, že soud smluvního státu jiný než zvolený přeruší nebo pozastaví řízení, na které se vztahuje dohoda o výlučné soudní příslušnosti, ledaže by byly další naplněny podmínky v úmluvě stanovené.

5. ZÁVĚR

Připravované změny v oblasti prorogace a litispence reagují na problémy, které vyvstávaly s aplikací nařízení Brusel I. Jako nejpálčivější z těchto problémů se jevíly obstrukční žaloby podávané u soudů, které nebyly zvoleny v souladu s platně uzavřenou prorogační doložkou, s cílem prodlužovat délku soudního řízení. Zvolené řešení tohoto problému v návrhu revize nařízení Brusel I slibuje urychlení řešení těchto obstrukčních žalob zavedením lhůty soudům pro rozhodnutí o své pravomoci a povinnosti soudu, který byl zvolen, rozhodnout o své pravomoci jako první. Praktické uplatňování a dodržování stanovených lhůt soudy je otázkou druhou. Zavedení jednostranného kolizního pravidla ohledně obsahové platnosti prorogační doložky dává stranám vyšší míru právní jistoty ohledně postupu při posuzování platnosti či neplatnosti prorogační doložky, takže i v tomto ohledu lze v navrhované revizi nařízení Brusel I spařovat krok směřující ke zlepšení. V textu revize nařízení Brusel I by bylo vhodné ovšem lépe specifikovat, co se míní oním „obsahem prorogační doložky“, tedy co konkrétně se má podle *lex fori* posuzovat, aby nedocházelo k interpretačním obtížím. Rozšíření možnosti uzavření prorogační doložky bez ohledu na bydliště či sídlo stran prorogační doložky je logickým důsledkem rozšíření personální působnosti nařízení Brusel I i na subjekty ze třetích států.

Literature:

- Magnus, U., Mankowski, P., Caravaca, A. L. C. Brussels I Regulation. 2007, Sellier. European law publisher. S. 495.
- Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepracované znění). SEK(2010) 1547; SEK(2010) 1548.
- Zpráva Komise Evropskému parlamentu, Radě a Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru o uplatňování nařízení Rady (ES) č.

¹² Dopadová studie, s. 29.

44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, KOM(2009) 174, ze dne 21. 4. 2009.

- Commission staff working paper. Impact assessment, accompanying dokument to the Proposal for Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast). COM(2010) 748 final; SEC(2010) 1548 final; 14.12.2010.

- Zelená kniha o posouzení nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. KOM(2009) 175.

Contact – email

simona.travnickova@law.muni.cz